

SCHIMB ȘI SEMNE PRE-MONETARE ÎN SPAȚIUL NORD-VEST PONTIC

Andrei COROBCEAN

Reconstituirea relațiilor de schimb în etapa pre-monetară, la comunitățile din regiunea nord-vest pontică trebuie să țină cont interconexiunea a câtorva sfere care în societățile arhaice sunt indivizibile: economică, socială, religioasă. Puținele surse de care dispunem ne permit, totuși, să tratăm această problemă, conturând un aspect particular al ei.

În contextul subiectului propus, ne atrage atenția unul din pasajele expuse de Herodot (IV, 33): „... *delienii... povestesc cum că niște ofrande, înfășurate în paie de grâu, ajung de la hiperboreeni la sciți, iar de la sciți sunt duse mai departe – purtate din vecin în vecin – la toate neamurile, cât mai spre apus, până la Adriatică. De aici ofrandele sunt trecute spre miazăzi și le primesc mai întâi grecii din Dodona. De la aceștia coboară, apoi, până la Golful Maliac, de unde trec în Eubee, fiind trimise din oraș în oraș până la Carystos – fără să mai ajungă la Andros, căci locuitorii din Carystos le poartă la Tenos, iar tenienii la Delos... Dar cum delegații lor nu se mai întorceau la ei în țară, hiperboreenii au fost foarte necăjiți, gândindu-se că li se s-ar putea întâmpla ca niciodată delegații lor să nu se întoarcă. De aceea au dus ofrandele – învelite în paie de grâu – până la hotare și le-au încredințat vecinilor cu rugămintea fierbinte să le trimită mai departe, ajungeau – după cum se spune – la Delos”.*

Caracterul acestui „traseu” și regularitatea lui, sugerată de Herodot, ne orientează spre recunoașterea unei „circulații” rituale a bunurilor, fără să excludem, însă, sensul său economic. Acest „*fenomen social total*”, vorbind în termenii lui M. Mauss, s-ar înscrie perfect într-un model paleo-etnografic al schimbului, a cărui finalitate ar fi fost confirmarea simbolică a unor legături mai vechi, dar constante, între diverse comunități, fie omogene ori eterogene din punct de vedere etnic. Presupunerea existenței unui schimb, cum ar fi spre exemplu unul asemănător celui de tip *kula*, însă, este complicată de un lucru: Herodot nu pomeneste despre o circulație inversă a unor bunuri, adică nu ne sugerează o reciprocitate, care ar fi obligatorie în relațiile de schimb. Astfel, o putem doar presupune ori să acceptăm o singură direcție a unor daruri care ar fi avut menirea să confirme statutul social sau potestar a unei autorități ori grup etnic etc.

În reconstituirea relațiilor de schimb ale populațiilor spațiului nord-vest pontic sunt importante discuțiile vizavi de o categorie specială de descoperiri

arheologice datate cu sec. VI-V a. Chr., într-un context general al intensificării influențelor grecești în lumea „barbară”. În mediul apropiat coloniilor nord și nord-vest pontice apar, în această perioadă, piese confecționate din bronz sau aramă, având forma frunzei de salcie cu nervură pe mijloc, a vârfului de săgeți cu trei aripioare cu tubul de înmănușare umplut și vârful retezat sau piese în formă de delfinași, apărute într-o fază finală.

Majoritatea descoperirilor respective provin din preajma coloniilor grecești, în special Apollonia, Histria și Olbia, fie în limitele chorei sau în zonele de contact dintre colonii și lumea „barbară”. Totodată, trebuie de menționat faptul că, spre deosebire de răspândirea restrânsă a pieselor sub forma vârfului de săgeți, „delfinașii” sunt răspândiți pe un areal vast al regiunii nord-pontice, având ca centru de confecționare Olbia.

Interpretările acestor categorii de piese, mai ales a celor în formă de vârfului de săgeți, presupun atât atribuiri funcționale, cât și etnice. Cele din urmă sunt implicate și în atribuiri funcționale, care pot fi divizate în două domenii: economic și magico-religios.

Din punctul de vedere al interpretării paleo-economice, acestea sunt tratate fie reprezentând un mijloc primitiv, pre-monetar de plată caracteristic popoarelor balcanice la un anumit nivel al relațiilor social-economice, fie chiar ca semne monetare. Această atribuire economică, în general, implică un șir de explicații, uneori contradictorii referitoare la originea și etichetarea etnică a pieselor.

Astfel, o primă atribuire a fost orientată spre relevarea unei etape incipiente a monetăriei în cadrul coloniilor grecești. Mai mult decât atât, aceste piese ar fi fost confecționate de coloniștii greci special în scopurile de schimb cu autohtonii, fie traci ori sciți. Nu este exclusă, însă, atribuirea lor lumii barbare. O atribuire sciților a „monedelor” în forma vârfului de săgeți a fost, de altfel, ușor combătută, invocându-se argumentul că în toată evoluția sa societatea scitică n-a ajuns la constituirea unei monetării proprii. În schimb, atribuirea tracică a acestor semne pre-monetare a cunoscut o susținere mai largă. Tracii le-ar fi confecționat începând cu sec. VI a. Chr. această idee este susținută de cercetătorul K.K. Marčenko, care le atribuie traco-geților o importanță deosebită în dezvoltarea relațiilor marfă-bani cu grecii, bazându-se, printre altele, pe materialele arheologice, inclusiv fără relevanță monetară, din regiunea Olbiei și Berezani. Anume la traco-geții din zone de contact cu grecii ar fi apărut aceste piese, pe care coloniștii, la rândul lor, le-ar fi preluat în scopul utilizării în relațiile economice cu „barbarii”.

O altă atribuire funcțională sugerează circulația acestor piese în domeniul magico-religios. În literatura de specialitate s-a menționat ideea că originea lor este legată în primul rând de sfera cultului, având un rol magico-

religios și ritualic. O atare interpretare este argumentată prin popularitatea cultului lui Apollo Tămăduitorul, iar asocierea cu acest cult vine de la atributele lui: arcul și săgeata. Astfel, piesele puteau fi „înzestrate” cu capacități curative, fiind utilizate la tratarea diferitor boli.

În general, în literatura numismatică și arheologică s-a acceptat ideea unei funcționalități multiple, economică și magico-religioasă, a acestor piese, acest lucru sugerând și o perspectivă antropologică. În antropologia economică, față de schimbul și darul preistoric este adecvată o abordare substantivistă, prin care se încearcă a se demonstra faptul că schimbul și relațiile sociale sunt puternic interconectate, iar cel dintâi trebuie înțeles ca parte a procesului social. Schimbul contribuie la menținerea alianțelor sau la stabilirea și confirmarea statului social și de prestigiu, fiind reglementat de obligații morale și sociale, alături de necesitățile economice. Mai mult decât atât, schimbul este implicat în construcția activă a strategiilor sociale, această implicare depinzând de manipularea semnificației simbolice și contextuale a artefactelor.

Astfel, se poate sublinia faptul că în reconstituirea „protoistoriei” monedei la comunitățile din nord-vestul Pontului Euxin, alături de informațiile narative și arheologice, este foarte importantă o perspectivă a analizei antropologice, bazate pe date etnografice, într-o abordare contextuală.

Bibliografie:

Anochin V.A., *Monety antičnyh gorodov Severo-Zapadnogo Pričernomor`ja*, Kiev, 1989.

Contexts for Prehistoric Exchange, London, 1982.

Marčenko K.K., *Varvary v sostave naselenija Berezani i Ol`vii vo vtoroj polovine VII – pervoj polovine I vv. do n.è. po materialam lepnoj keramiki*, Leningrad, 1988.

Mihăilescu Bîrliba, V., *Dacia Răsăriteană în secolele VI-I î. e. n. Economie și monedă*, Iași, 1990.

Smith M.L., *The Role of Ordinary Goods in Premodern Exchange*, in: *Journal of Archaeological Method and Theory*, 1999, Vol. 6,2, p. 109-135.

Trade and Exchange. Archaeological Studies from History and Prehistory, New York, 2010.